

Daša Ličen

Med cesarstvom, nacijo in nostalgijnimi vizijami?

Postavljanje in odstavljanje spomenikov habsburškega Trsta

LIČEN Daša, mag. socialne in kulturne antropologije, asistentka, mlada raziskovalka, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Novi trg 2, 1000 Ljubljana

725.94(436:450.361.11)"15/18"

MED CESARSTVOM, NACIJO IN NOSTALGIČNIMI VIZIJAMI?

Postavljanje in odstavljanje spomenikov habsburškega Trsta

V članku skušam osvetliti preteklost in sedanost spomenikov, ki so bili v Trstu od 16. stoletja naprej postavljeni kot izrazi lojalnosti habsburški dinastiji in avstrijski državi. Spomenike razumem kot artefakte spomina. Motivi za njihovo postavljanje so bili skozi zgodovino pogojeni s specifičnimi družbenimi in političnimi okoliščinami. Podobno velja za njihovo recepcijo, potem ko so bili enkrat postavljeni. Z razmahom nacionalnih gibanj od srede 19. stoletja naprej so habsburški spomeniki dobivali nove pomenske konotacije in postajali objekt različnih, tudi nasprotujočih si svetovnonazorskih interpretacij. Marsikateri spomenik je iz tega razloga izgubil tla pod nogami, a se z nedavnim razmahom nostalgije za habsburškim imperijem vrnil v tržaški javni prostor.

Ključne besede: spomeniki, Trst, Avstrijsko cesarstvo.

LIČEN, Daša, MA Social and Cultural Anthropology, Teaching Assistant, Young Researcher, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Institute of Slovenian Ethnology, Novi trg 2, 1000 Ljubljana

725.94(436:450.361.11)"15/18"

AMID EMPIRE, NATION AND NOSTALGIC VISION

Erecting and removing monuments in Hapsburg Trieste

The article aims to shed light on the past and present of monuments that were erected in Trieste after the 16th century as expressions of loyalty to the Hapsburg dynasty and the Austrian state. I consider monuments artefacts of memory. The reasons behind their construction were conditioned historically by specific social and political circumstances. The same applies to their reception once they were erected. With the spread of national movements from the mid-19th century, Hapsburg monuments received new connotations and became objects of various, even contradictory ideological interpretations. Many monuments were removed for this reason; however, with a recent onset of Hapsburg Monarchy nostalgia, they have made a comeback in the Trieste public space.

Key words: monuments, Trieste, Austrian Empire.

Uvod

V pričujočem besedilu želim razgrniti zgodbe nekaterih spomenikov, ki so jih Tržičani vse od leta 1560 naprej postavljali v čast in slavo članov habsburške vladarske družine.¹ Spomenikov ne bom vrednotila iz zornega kota njihove estetske vrednosti oziroma zunanje podobe, temveč želim njihovo postavitev, »življenje« in podiranje razumeti v širšem tržaškem političnem in družbenem kontekstu. V središču mojega zanimanja je namreč družbeno ozračje, v katerem je lahko prišlo do postavitve določenega spomenika, pa tudi spremembe okoliščin, ki so lahko zelo kmalu za svečano postavitev prispevale k odstranitvi ali celo popolnemu uničenju istega spomenika. Dotaknila se bom tudi bolj nedavnih družbenih situacij in političnih razmer, ki so spodbudile restituiranje odstranjenih spomenikov. Opiram se na stališče, da spomini v svojem bistvu niso nevtralni, ampak družbeno pogojeni. To pa posledično velja tudi za spomenike kot materializacije spomina. Iz tega razloga bom tržaško spominsko kakofonijo skušala analizirati v okviru Halbwachsove (2001) koncepcije kolektivnega spomina. Maurice Halbwachs je namreč pokazal, da spomini niso le stvar posameznika, temveč nekaj, kar odločilno zadeva področje družbenega in je družbeno pogojeno.²

V pregledu zgodovine tržaških spomenikov je Pier Paolo Sancin³ kot kronološko najzgodnejši tržaški spomenik datiral steber, ki je bil sredi 16. stoletja postavljen v čast cesarju Ferdinandu I. Habsburškemu. V naslednjih dveh stoletjih je bila v Trstu postavljena zgolj peščica spomenikov, do pravega razmaha postavljanja spominskih obeležij in skulptur pa je prišlo v 19. stoletju, ko pričnejo spomeniki kot prostorska praksa očitneje simbolizirati takšne ali drugačne politike. Od šestdesetih let 19. stoletja naprej so tudi avstrijski liberalci in nacionalisti po vseh koncih in krajih monarhije izražali svoje vrednote s postavljanjem spomenikov

in poimenovanjem mestnih ulic in trgov.⁴ »Spomeniška mrzlica«, kakor to imenujeta zgodovinarke Cynthia Paces in Nancy Wingfield⁵, je sicer v zahodni in srednji Evropi vladala vse do konca prve svetovne vojne. Tudi zgodovinar Miroslav Hroch⁶ govori o 19. stoletju kot o času množičnejšega postavljanja spomenikov, a predvsem v čast junakom nacionalne preteklosti. Tako so si v Trstu v zadnjih desetletjih 19. stoletja, ko so postajale nacionalne oziroma iredentistične težnje vse glasnejše, tudi podporniki priključitve Trsta k Italiji na vso moč prizadevali v kamen vklesati spomine na izbrane Italijane. Svoj spomenik je recimo leta 1889 dobil Giordano Bruno. Po drugi strani pa se je na povsem enak način – s postavljanjem spomenikov – izražala retorika cesarju (*kaisertreu*) in Avstriji zvestega Trsta. Hrochov poudarek spomeniškega razmaha v primeru Trsta potemtakem velja tudi za nasprotno, t. i. lojalistične težnje. Vsekakor pa je treba v zvezi s postavljanjem spomenikov, ki sugerirajo različne, celo nasprotujoče si identifikacije tržaškega mestnega prebivalstva, poudariti, da sta bili v poznem obdobju imperialne Avstrije po mnenju zgodovinarja Pietra Judsona⁷ ideologiji nacionalnega in imperialnega v razmerju, ki ni bilo razmerje nasprotovanja, temveč odnos nekakšne asimetrične vzajemnosti. Podobno je že pred polovico stoletja trdil tudi Fran Zwitter.⁸

Ob koncu prve svetovne vojne je bil Trst po več kot petih stoletjih habsburške oblasti vključen v Kraljevino Italijo. Če je dotlej večina tržaških spomenikov sporočala lojalnost habsburški hiši oziroma cesarstvu, so po letu 1918 začeli spomeniki v novih političnih razmerah častiti junake iz italijanskega nacionalnega kanona. Ko je Trst pripadel Kraljevini Italiji, je moral postati kar najbolj italijansko mesto te države.⁹ Mestno zgodovino je bilo treba postaviti v okvir širše italijanske nacionalne pripovedi, spominjanje na avstrijsko preteklost pa je postalo nezaželeno.

¹ Članek je plod raziskovalnega dela financiranega s strani ARRS. Gre za dopolnitev seminarske naloge pri doktorskem seminarju Razvoj slovenske narodnostne identitete in mešanstva pri prof. Božidarju Jezerniku. Dopolnjena različica je bila marca 2017 predstavljena na etnološki konferenci (SIEF) v Göttingenu.

² Halbwachs, *Kolektivni spomin*.

³ Sancin, *Trieste*, 15–16.

⁴ Judson, *The Habsburg Empire*, 280.

⁵ Paces, Wingfield, *The Sacred and the Profane*, 108.

⁶ Hroch, *Národy nejsou dílem náhody*, 243.

⁷ Judson, *The Habsburg Empire*, 331–332.

⁸ Zwitter, *The Slovenes*.

⁹ Klavžan, *Nacionalizacija kulturne krajine*, 125.

Za mnogo Slovencev in drugih prebivalcev Trsta nova italijanska oblast ni bila samoumevna;¹⁰ tudi zaradi tega je bila vizualizacija povojne italijanske nacionalne retorike zelo pomembna. V tem duhu je bil leta 1921 postavljen spomenik *Finis Austriae*, ki je veličal zmago Italije. V naslednjih letih je sledila še pospešena nacionalna apropiacija in simbolna italijanizacija tržaškega javnega prostora.¹¹ Leta 1922 so pomol Svetega Karla preimenovali v *Audace*, torej po italijanskem rušilcu, ki se je 3. novembra 1918 zmagoslavno privezal ob pomolu in v središču mesta izkrkal množico italijanskih vojakov. Leta 1926 je bil odkrit še spomenik Francescu Petrarci, 1934 pa celo neuspešnemu atentatorju na Franca Jožefa, Guglielmu Oberdanu, po katerem so sicer že leta 1918 poimenovali trg v središču mesta. Maksimilijanovo ulico (*Via Massimiliana*) je nadomestila Ulica III Armade (*Viale III Armata*), ulico Marije Tereze (*Via Maria Teresa*) pa Ulica Giuseppeja Mazzinija (*Via Giuseppe Mazzini*). Tudi imena krajev so bila italijanizirana, prav tako osebna imena. Zelo podobno se je s habsburškimi spomeniki in »nenacionalnimi« poimenovanji sicer v povojnem obdobju zgodilo tudi v Ljubljani¹², Mariboru¹³, Celju¹⁴ in drugod po državah, ki so nastale na pogo-rišču Avstro-Ogrske.

V Trstu je bilo nacionalno označevanje prostora, ki je spremljalo in podpiralo dominantni nacionalistični diskurz, pri postavljanju spomenikov prevladujoča orientacija vse do devetdesetih let prejšnjega stoletja. Slovenska skupnost, ki je v mestu nekaj več politične in institucionalne moči pridobila šele po drugi svetovni vojni, je tedaj vstopila v »spomeniško tekmo«. V mestu je začela označevati bistvene točke svojega kolektivnega spomina. Na obeležjih in spomenikih so bile reprezentirane predvsem reference na partizansko gibanje med drugo svetovno vojno. V splošnem pa se zdi, da je identiteta Trsta ostala približno do padca železne zavesa najpogosteje interpretirana bodisi kot slovenska bodisi kot italijanska.

Podobama, po katerih Trst ne more biti drugačen kot slovenski oziroma italijanski, se v zadnjih

desetletjih zoperstavlja ideja kozmopolitskega Trsta.¹⁵ Po bolj »kozmpolitskih« interpretacijah je namreč naravna identiteta Trsta vključujoča, strpna, raznovrstna, skratka »kozmpolitska«. Idejne korenine in zgodovinske vire tovrstne identitete naj bi bilo sicer mogoče detektirati že v času vladavine Habsburžanov. Nekdanja kozmpolitskost, kakršna se, na primer, ob Trstu pripisuje tudi mestom kot sta Odesa in Solun, se v tem imaginariju spoji z moderno evropsko idejo kozmpolitskosti in gesli, kakršno je »soglasje v različnosti«. ¹⁶ Bojan Baskar sodobno slavilno tržaško retoriko imenuje »mittelevropski diskurz«. ¹⁷ Trst kot nekdanj glavno habsburško pristanišče in trgovsko središče naj bi imelo dober razlog za nostalgijo. Po propadu Avstro-Ogrske se je namreč iz ene izmed osrednjih točk habsburškega imperija preobrazil v od zaledja odrezan rob Italije in pri tem »kot nepomembno italijansko pristanišče drastično nazadoval«. ¹⁸ Ali z drugimi besedami, »Trst je postal le običajno provincialno italijansko mesto z lastno regionalno identiteto«. ¹⁹

Od padca železne zaves se je potemtakem začela krepiti drugačna ideja tržaškosti, ki 19. stoletje interpretira kot čas simbioze in pozitivne raznovrstnosti. Tovrstni viziji preteklosti so naklonjeni tudi sami Tržčani. V raziskavi o pripadnosti in spominih Tržčanov je tako Marta Colangelo²⁰ pokazala, da prav vse kategorije sogovornikov pozitivno vrednotijo čas Avstro-Ogrske. Restituirani

¹⁵ Ballinger, *Imperial Nostalgia*, 85; Hametz, *Presnitz in the Piazza*.

¹⁶ Waley, *Introducing Trieste*, 250.

¹⁷ Bojan Baskar, *Dvoumni Mediteran*, 88. Baskar je pod drobnogled vzel »proavstrijski« spomenik, posvečen baronu in stotniku Andreju Čehovinu, ki je bil leta 1898 postavljen v Spodnji Branici na Krasu in leta 1926 v protiaavstrijskem razpoloženju odstranjen. Vaščani so leta 1987 spomenik znova postavili. Po Baskarju je to edina vrnitev habsburškega spomenika v današnji Sloveniji, medtem ko jih je bilo v Furlaniji-Juljski krajini, in največ v Trstu, na javna mesta vrnjenih več. Ta deželna se sooča s postopnim oživljanjem avstronostalgicnega razpoloženja že skoraj pol stoletja, medtem ko na slovenski strani amnezija še traja (Baskar, *Nacionalna identiteta kot imperialna zapuščina*, 78). Onkraj meje gre za nostalgijo za habsburškim imperijem, medtem ko gre v primeru Čehovina prej za lokalni patriotizem, dodaja Baskar (*Dvoumni Mediteran*, 72).

¹⁸ *Ibid.* 83.

¹⁹ Griffante, *Between Empire and Nation State*, 25.

²⁰ Colangelo, *Memorie diverse*.

¹⁰ Klabjan, *Nation and Commemoration*, 407.

¹¹ Griffante 2015, 22-25.

¹² Glej Jezernik, *Mesto brez spomina*.

¹³ Glej Rakovec, *Komu so Mariborčani postavljali spomenike*.

¹⁴ Glej Cvelfar, *Naj pokaže Celje svojo nemško kov!*

spomeniki Habsburžanom, ki se v Trstu pojavljajo v zadnjih dveh desetletjih, so zato logičen nasledek obrata k nostalgčni kozmopolitski recepciji tržaške preteklosti. Obenem pa lukrativno prispevajo k trženju mesta.²¹ Ob nedavni 300-letnici rojstva Marije Terezije so na primer v Trstu priredili kopico dogodkov, s katerimi so obeležili spomin nanjo. Nekateri so si ob tej priložnosti nadeli kostume iz 18. stoletja, se peljali s kočijo, zaplesali na *Gran Ballo Mitteleuropeo*, drugi so prisluhnili godbi na pihala, ki je v središču mesta igrala *Radetzky marš* in požela glasen aplavz, tretji so se udeležili predavanja o veliki vladarici, četrti pa nazdravili s pivom Ottakring in z njim poplaknili pristno srednjeevropsko presto. Obujanje spominov na tržaško kozmopolitsko preteklosti, med drugim tudi s postavitvami spomenikov, in poskusi tržne reanimacije »hibernirajočega« imperija so tako danes pomemben del tržaške kulturne ponudbe.

Spomin in spomeniki

Ljudje lastne spomine dojemamo kot zanesljive in pri tem spregledamo družbene imperitive, ki jim vladajo. Že pred desetletji je psiholog Frederic Bartlett v monografiji *Spominjanje (Remembering, 1932)* pokazal, da lahko povsem isti dogodek pomnimo na zelo različne načine. Kultura in družba filtrirata posameznikov spomin na način, da ta le redko izziva ustaljene spominske vzorce, za katere francoski sociolog Maurice Halbwachs uporablja sintagmo »kolektivni spomin«, s katero poudarja, da čistega spomina ni. Nasprotno, kolektivni spomin je zbir selekcioniranih spominov, ki delujejo kot družbena vez in zagotavljajo kontinuiteto.²² Kolektivni spomin je eden izmed podpornih stebrov kolektivne identitete, omogoča »zaznamovanje mej in teritorija, definiranje razmerij z drugimi, zasnutje podobe prijateljev in sovražnikov, rivalov in zaveznikov, pa tudi načine ohranjanja stare memorije za nove generacije in projiciranje svojih upanj in strahov na prihodnost«.²³

Kolektivni spomin kot vozlišče različnih spominov je pogosto pripet na materialno kulturo, na predmete, ki podpirajo naše mentalne procese.

Postavljanje spomenikov je zato odličen primer kodiranja spomina. Spomeniki so zgrajeni prav zato, da nečesa ne bi pozabili. Tudi etimološko je izraz spomenik v najtesnejši zvezi z besedo spomin. »Po definiciji je torej prav ohranjanje spomina prva in najpomembnejša naloga javnih spomenikov«.²⁴ Vendar pa ne gre za ohranjanje katerega koli spomina. Spomeniki so posvečeni spominjanja vrednim posameznikom ali prepričanjem. Odstranitev spomenika pa po drugi strani implicira, da je določena vrednota, ki je spodbudila postavitev, bolj ali manj prelomno izzvenela. Kolektivni spomini, ki izgubijo družbeno funkcijo, so tako prepuščeni pozabi.

Spomeniki torej prav nikoli niso postavljeni zgolj zato, da bi lepšali podobo nekega javnega prostora. Njihova naloga je vzpostavljati in legitimirati »pravilne« zveze s preteklostjo, recepcija tovrstne zveze pa legitimira sedanost ali si celo prizadeva vplivati na definiranje prihodnosti. V tem smislu so spomeniki podporni stebri kolektivnega spomina različnih družbenih skupin. Iz tega razloga spomenika v javni prostor ni mogel in ne more postaviti kdor koli. Praviloma gre pri tem za dejanje vladajoče elite.²⁵ Tudi ko razmišljamo o tržaški mestni skupnosti, je treba ves čas imeti pred očmi dejstvo, da so spominjanja vredne posameznike, dogodke ali vrednote zmeraj izbirale kulturne oziroma politične elite.²⁶ Tudi v tržaškem primeru torej velja, da so imeli pri postavljanju spomenikov besedo t. i. »podjetniki spominov«, kot je posameznike, ki selekcionirajo, katere spomine je treba obdržati in katerih ne, poimenoval Gérard Noiriel.²⁷

Tržaški spomeniki

V nadaljevanju bom obravnavala posamezne tržaške spomenike, posvečene članom habsburške družine, pri čemer se bom še zlasti osredotočila na tiste, ki so bili postavljeni v obdobju od poznega 19.

²⁴ Jezernik, *Mesto brez spomina*, 7.

²⁵ Jezernik, *ibid.*, 20.

²⁶ Čeprav se zavedam pomembnosti tega dela spomeniške sestavljanke, se v pričujočem besedilu zaradi pomanjkanja prostora ne posvečam vprašanju, kdo natanko je za določeno postavitev ali odstavitev agitiral in prispeval finančna sredstva. To izjemno zanimivo in precej obširno vprašanje bi na vsak način veljalo nasloviti ob kaki drugi priložnosti.

²⁷ Noiriel, *Zgodovina, memorija, državljanski angažma*, 377.

²¹ Colombino, *Multiculturalism and Time in Trieste*.

²² Halbwachs, *Kolektivni spomin*, 85-86.

²³ Kramberger, *Rotar, Misliti družbo*, 13.

stoletja do razpada Avstro-Ogrske. Iz pregleda bo izpuščen marsikateri spomenik manjših razsežnosti ali bolj postranskega pomena. Prvi spomeniki so bili v Trstu postavljeni v t. i. prednacionalnem obdobju, tj. od 16. stoletja do konca osemdesetih let 19. stoletja; takrat so namreč člani habsburške dinastije veljali za praktično edine posameznike, vredne spomenika. Med koncem 19. stoletja in koncem prve svetovne vojne, v drugem obdobju, lahko govorimo o zanimivi, a napeti kohabitaciji med lojalnostjo monarhiji in italijanskimi oziroma slovenskimi nacionalnimi težnjami. Tretje obdobje se začne po prvi svetovni vojni, ko so bili zavrženi skoraj vsi spomeniki iz cesarske dobe, množično pa so se začele pojavljati kamnite ali bronaste strukture italijanskih narodnih junakov. Nov val spomenikov, ki so prav tako rezultat zmagovalne nacionalne ideologije, pa sodi v čas po drugi svetovni vojni, ko si je tudi slovenska skupnost v Trstu in okolici prizadevala dohiteti italijansko spomeniško vnašo. Podobno kakor v desetletjih pred prvo svetovno vojno lahko od osemdesetih let 20. stoletja naprej govorimo o kozmopolitski oziroma c. in kr. ideologiji, ki nostalgичno obuja spomine na strpen Trst, kjer naj bi bila kulturna pluralnost del vsakdanjika. V današnjih interpretacijah Trsta tovrstna pluralnost naj ne bi zgolj docela prežemala, temveč naj bi bistveno prispevala tudi k njegovemu gospodarskemu razmahu.

Od Ferdinanda I. do Franca I.

Po Sancinu²⁸ je bil prvi tržaški spomenik steber cesarja Ferdinanda I. Habsburškega (1503–1564), ki je bil leta 1560 postavljen na Velikem trgu (*Piazza Grande*), danes Trgu zedinjene Italije (*Piazza Unità d'Italia*).²⁹ Ko so Francozi leta 1783 prvič zasedli

²⁸ Sancin, Trieste, 15–16.

²⁹ Trg je v preteklosti spreminjal imena in se imenoval (po kronološkem vrstnem redu) Veliki trg (*Piazza Maggiore*), nato Trg Sv. Petra (*Piazza San Pietro*), pa zopet Veliki trg (*Piazza Grande*), potem Trg Franca Jožefa (*Piazza Francesco Giuseppe*), in še Trg Edinosti (*Piazza Unità*). Danes je to Trg Zedinjene Italije (*Piazza dell'unità d'Italia*). Na tem trgu je sicer Tržačane nagovoril Benito Mussolini, ko je septembra 1938 obiskal mesto. Kljub uradnemu imenu je trg danes znan kot *Piazza Unità*, od devetdesetih let prejšnjega stoletja naprej naj bi namreč *unità* bila povezana s tržaško naklonjenostjo integraciji, gostoljubnosti in vključevanju različnega prebivalstva, posebno Slovencev (Hametz, *Presence in the Piazza*, 133).

Trst, so ga odstranili, saj naj bi oviral promet. Leta 1843 pa so mu mestne oblasti pod Habsburžani našle novo funkcijo. Steber je zapolnil luknjo pred Katedralo Sv. Justa, kjer stoji še danes.

Dobro stoletje po prvem je bil leta 1660 postavljen naslednji steber. Tržačani so ga posvetili spominu na obisk cesarja Leopolda I. Habsburškega (1640–1705). Steber so postavili na manjši Trg morskega vodnjaka (*Pozzo del Mare*) in ga leta 1808 predstavili na elitnejšo lokacijo, na Trg borze (*Piazza della Borsa*), kjer stoji še danes. Tretji in edini steber, ki se je od začetka ohranil na izvorni lokaciji, je bil postavljen leta 1728. Tudi ta je bil namenjen cesarju, tokrat Karlu VI. Habsburškemu (1685–1740), ki je Trst razglasil za svobodno pristanišče. Steber je sprva bil lesen, leta 1754 pa so ga na današnjem Trgu zedinjene Italije postavili v kamnu. V času med obema vojnama, ko si je italijanska država najintenzivneje prizadevala izbrisati avstrijske sledi v Trstu, so se pojavile tendence, da bi spomenik odstranili. Tovrstna naprežanja je tržaški politik in literat Attilio Hortis komentiral z besedami: »La storia che si cancella si vendica« (»Zgodba, ki se zbriše, se maščuje«).³⁰ K temu sicer velja dodati, da je bil Hortis del mestne oblasti prav v obdobju, ko so se Tržačani uspešno znebili številnih habsburških spomenikov; tudi imen ulic, trgov in drugih ostankov.³¹

V spomin na obisk dvojnega cesarja (zadnjega cesarja Svetega rimskega cesarstva in prvega avstrijskega cesarja) Franca II./I. (1768–1835) so leta 1816 dva stebra postavili na Nabrežini, kjer je tekla meja tržaškega mestnega območja. To mejo označujeta še danes, le da sta zaradi razširitve ceste drug od drugega nekoliko bolj oddaljena kot ob prvi postavitvi. Tudi obelisk, ki so ga Francu I. postavili leta 1830, si lahko na Opčinah ogledujemo še dandanes. Obelisk spominja na dokončanje in odprtje nove ceste, ki je Trst preko Ljubljane povezala z Dunajem.

Spomenik Ferdinandu Maksimilijanu

3. aprila 1875 so na nekdanjem Jožefovem trgu (*Piazza Giuseppina*), ki je bil takoj po koncu prve svetovne vojne preimenovan v Trg Benetke (*Piazza*

³⁰ Po Sancin, Trieste, 20.

³¹ *Ibid.*

Kip Ferdinanda Maksimilijana na razglednici iz leta 1912 (Zasebna zbirka Walterja Lukana)

Venezia), postavili bronasti kip v spomin preminulemu Ferdinandu Maksimilijanu, ki si je v neposredni bližini Trsta za časa svojega življenja gradil rezidenco, grad Miramare.³² Odbor za postavitve spomenika tragično preminulemu cesarjevemu bratu je konec šestdesetih let ustanovil eden tedaj najjemenentnejših meščanov, baron Pasquale Revoltella. V odboru je združil člane iz različnih mestnih skupnosti; poleg uglednih posameznikov so v njem sodelovale tudi javne in zasebne ustanove. Odbor je že leta 1870 sestavil spisek dvanajstih cenjenih kiparjev in jih prosil, da v petih mesecih pošljejo načrte za spomenik; razstavili so jih leto pozneje. Po zahtevnem odločanju je častna naloga pripadla kiparju Johannu Schillingu, ki je pogodbo podpisal leta 1873. Osem metrov visok spomenik so nato slavnostno razkrili dve leti pozneje. Na slovesnosti ob velikem dogodku so bili navzoči tudi sam cesar in nekateri člani cesarske družine. Sredstva za gradnjo spomenika so prišla z vseh koncev cesarstva, medtem ko sama mestna oblast pri postavitvi ni imela posebne vloge. Se je pa uspešno okoristila

z ostankom finančnih sredstev, ki so bila predana dobrodelni mestni ustanovi.³³

Maksimilijanov kip so s Trga Benetke odstranili že leta 1919 in ga postavili v bližino gradu Miramare, kjer je skrit za konjušnico čakal vse do leta 1961. Takrat so mu namenili vidnejše mesto v grajskem parku, a šele štirideset let pozneje kip restavriral in začeli razpravljati o morebitni vrnitvi na prvotno mesto. To se je zgodilo 19. decembra 2008, ko so ga cerkveni predstavniki ponovno blagoslovili. Ob tej priložnosti se je jedlo »pravo mittelevropsko slašičico« – *krapfen*. Orkester pa je zaigral skladbo *Cielito lindo*; skladba sicer po mnenju nekaterih avstronostalgikov ni bila ustrezna.³⁴ Tržaški župan Roberto Dipiazza je ob tej priložnosti poudaril, da bo Maksimilijan v mesto privabil več avstrijskih turistov,³⁵ stavil je torej predvsem na turistični učinek vrnitve kipa. Na trženjsko-marketinško ozadje Maksimilijanove revitalizacije sugerira tudi predstava *Maksimilijan in Miramar: Magične sanje Habsburžana*, ki v treh jezikih (italijanščini, angleščini in nemščini)

³² Miramare je bil postavljen med letoma 1856 in 1871, dokončan je bil torej štiri leta po Maksimilijanovem tragičnem koncu v Mehiki.

³³ Po Sancin, Trieste, 38-41.

³⁴ Spletni forum a Trieste.

³⁵ Spletna stran Rete Civica

na odru upodablja življenje Ferdinanda Maksimilijana. Zvočni in svetlobni performans je bil prvič uprizorjen že leta 1959. Vztrajal je do leta 2002 in nato po trinajstletni prekinitvi doživel ponovno uprizoritev v parku gradu Miramare.

Spomenik predanosti

Spomenik predanosti (*Monumento alla dedizione*) je bil postavljen 25. marca 1889. Simbol predanosti imperiju je stal na trgu pred železniško postajo, na današnjem Trgu Svobode (*Piazza Libertà*). Ko so leta 1882 v Trstu veličastno praznovali 500-letnico habsburške vladavine, ob kateri je bila organizirana velika industrijska in agrarna razstava, sta mesto obiskala tudi cesar in soproga Elizabeta, oba zadnjič. Ob tej priložnosti je mesto dobilo naziv *urbs fidelissima* (najzvestejše mesto), kar se je ob Oberdanovem poskusu atentata na cesarja sicer izkazalo za nekoliko pretirano. Sedem let pozneje postavljen spomenik, ki ga je izdelal Ivan Rendić, je simboliziral vdanost cesarstvu, kar tedaj gotovo ni bila več samoumevna izbira.

Liberalci, ki so imeli v rokah mestne vajeti od sredine osemdesetih let 19. stoletja, zelo trdno pa v zadnjem desetletju in vse do prve svetovne vojne, so bolj ali manj odkrito podpirali tržaško »naravno« pripadnost Kraljevini Italiji. Spomeniki junakom, ki so poželi slavo celotnega imperija, so rastle, a so jim bile pripisane italijanske korenine. Rastli pa so tudi spomeniki posameznikom, ki s Trstom pravzaprav niso imeli veliko skupnega, a so bili pomembni v italijanski teleologiji. Leta 1889 je tako v Trstu spomenik dobil Giordano Bruno, istega leta še Dante Alighieri in Krištof Kolumb, leta 1894 kralj Viktor Emanuel III. in 1906 Giuseppe Verdi. Ideološko kontaminirano kulturno krajino Trsta je z zgleodom Verdijevega spomenika natančno analiziral Borut Klabjan.³⁶

O Spomeniku predanosti je časnik *Soča* 29. marca 1889 objavil daljši prispevek. Pisal je o slovesnosti ob odkritju spomenika in njegovi gradnji, ki naj bi jo spremljalo veliko sitnosti, saj »Oberdankovska roka še ni mirovala.« *Soča* je komentirala tudi županovo odsotnost in pomanjkljivo seznanjenost občinstva z dogodkom, ki ga niso oglaševali plakati,

³⁶ Klabjan, *Nacionalizacija kulturne krajine*.

temveč le nekaj vabil v mestnih časnikih. Poročali so tudi o večernem puku, ki naj bi ga italijanski tisk spregledal.³⁷ *Slovenec* je dan po postavitvi spomenika pisal, da je po pričakovanju prišlo tudi do nemirov, saj so prejšnji večer pokale petarde, ni pa obsežneje pojasnil političnega ozadja tega dejanja.³⁸

V duhu iredentističnega triumfalizma je leta 1918 v noči z 2. na 3. november nekaj Tržačanov z vrvjo zvezalo vrh Spomenika predanosti in vrv pričvrstilo na kočijo, v katero sta bila vprežena konja, ki sta s svojo močjo sesula spomenik.³⁹ O tem v tedanjih časnikih ne zasledimo ničesar. To je mogoče pripisati razburkanosti dni, ko se je vojna iztekala, prihodnost pa je bila negotova. Aprila 1919 je mestna oblast ukazala preostanke spomenika dokončno uničiti. Tako se je ohranila le glava kipa, ki je shranjena v tržaškem muzeju De Henriquez, in štiri okrasne luči, ki zdaj osvetljujejo *Ponte Rosso*.

Kip Franca Jožefa I.

29. oktobra 1894 je bil ob odprtju nove tržaške poštne palače slovesno odkrit tudi dandanes že precej pozabljeni marmorni kip cesarja Franca Jožefa I. (1830–1916). Ob odkritju več kot dva metra visoke podobe Franca Jožefa, delo kiparja Giovannija Benka, je bilo navzočih malo zastopnikov mestne oblasti. Prevladovali so cesarski uradniki in vojniki. *Edinost* je tistega dne novo poslopje opisala kot »divno«. Občudovala je cesarjev kip, a obenem kritizirala odsotnost slovenskega jezika v novi palači. »Zamán iščeš tu slovenskega napisa; od vseh stranij bliščé in leskečejo se le italijanski in nemški napisi in to pod kipom Onega, ki z očetovsko ljubeznijo ljubi in štíti z jednako ljubeznijo vse narode.«⁴⁰

Spomenik Francu Jožefu I. je bil odstranjen leta 1918. Desetletje pozneje ga je na istem mestu nadomestil bronasti kip Viktorja Emanuela III., ki pa je bil prav tako odstranjen, in sicer leta 1943. Njegove kasnejša zgodovina je nekoliko srečnejša: za razloček od spomenika Francu Jožefu I. si ga je mogoče še danes ogledati v Muzeju risorgimenta (združitve Italije) (*Museo del Risorgimento*). Navzlic dejstvu,

³⁷ *Soča*, 29. 3. 1889.

³⁸ *Slovenec*, 29. 3. 1889.

³⁹ *Sancin, Trieste*, 55.

⁴⁰ *Edinost*, 29. 10. 1894.

da Trst danes nima spomenika posvečenega Francu Jožefu, se nekdanji cesar pojavlja v mestnem vsakdanu. Ob stoletnici njegove smrti v letu 2016 so mu v muzeju gradu Miramare denimo posvetili razstavo, istega leta pa je nastal tudi strip, ki upodablja junaške prigode tržaškega zaščitnika »Über Franza« in njegove spremljevalke »Wunder Sissi«.

Spomenik cesarici Elizabeti

Današnji Garibaldijev trg (*Piazza Garibaldi*), nekdanj Trg Stranga (*Piazza Stranga*), potem *Piazza Marina*, je ob prvem Elizabetinem obisku Trsta leta 1856 postal Elizabetin trg (*Piazza Elisabetta*). Po njeni tragični smrti v letu 1898 se je v mestu pojavila pobuda za počastitev spomina nanjo z razkošnim spomenikom. Sicer je do prave mitologizacije spomina na cesarico prišlo šele v petdesetih letih 20. stoletja s filmi o »Sissi« z Romy Schneider v glavni vlogi. Vsekakor pa so Elizabeti začeli širom imperija postavljati spomenike že kmalu po njeni smrti (Budimpešta, Bartfeld, Dunaj, Salzburg, Teritet, Meran, Passau, Czernowitz, Bad Kissingen in drugod).

Po cesaričini smrti se je tudi v Trstu oblikovala Dunaju naklonjena komisija, ki se je prvič zbrala leta 1900 in začela zbirati potrebna finančna sredstva za spomenik. Prava težava je bila izbira lokacije, o kateri so se dogovorili šele leta 1907, ko so izbrali trg pred železniško postajo in tam 15. decembra 1912 odkrili dvanajst metrov širok spomenik. Ob tej priložnosti so se zbrale mnoge politične, vojaške, uradne in plemiške avtoritete mesta, blagoslovili pa so ga cerkveni dostojanstveniki. Slovenski mediji so se na postavitve odzvali z občudovanjem. *Štajerc* je dogodek omenil le mimogrede,⁴¹ *Zvonček* pa je spomenik pohvalil v daljšem besedilu.⁴² Tudi tržaška *Edinost* je v več številkah poročala o obiskovalcih, lastnih predstavnikih na dogodku in estetiki spomenika.⁴³ Italijanski *L'Indipendente* spomenika ni omenil, niti proslave ob tej priložnosti ne, kar glede na čas ne preseneča. Poročal pa je o povsem drugem dogodku v Trentu, in sicer o postavitvi doprsnega marmornega kipa Antoniju Gazzolet-

tiju, pomembni figuri risorgimenta.⁴⁴ Trento je bil drugo večje »italijansko« mesto, ki je vse do konca vojne ostalo del monarhije, zato ga je tržaški irendentistični časnik verjetno omenjal za zgled Trstu.

Slika cesaričinega spomenika (*časopis Štajerc* 1913, št. 2)

Po prvi svetovni vojni je Trst pripadel Italiji. Sistematično so izginjali vsi očitni simboli monarhije, posebej spomeniki, ki so bili postavljeni v zadnjih nekaj desetletjih. Namesto njih so bili postavljeni italijanski.⁴⁵ Le desetletje pozneje so, podobno kakor Maksimilijanov spomenik, odstranili tudi spomenik cesarici Elizabeti in ga leta 1965 znova postavili v zakoten del parka Miramare.⁴⁶ Do pobude za premestitev tega spomenika v mestno jedro je prišlo v osemdesetih letih, a so postale oprijemljivejše leta 1991, ko je Društvo Mitteleuropa v ta namen zbralo 5000 podpisov. Pobuda je v naslednjih letih povzročila veliko polemik, pri katerih je šlo v prvi vrsti za kritiko s strani desničarskih političnih organizacij in akterjev, ki jih je vznemirjala misel, da bo obiskovalec, ki bo v Trst prispel z vlakom, kot enega izmed prvih objektov videl spomenik cesarici Elizabeti.⁴⁷ Na drugi strani so bile postavitvi naklonjene Lista za Trst (*Lista per Trieste*), stranka Družbeno gibanje (*Movimento*

⁴⁴ *L'Indipendente*, 16. 12. 1912.

⁴⁵ *Baskar, Dvoumni Mediteran*, 71-95.

⁴⁶ *Sancin, Trieste*, 86.

⁴⁷ *Ibid.* 87-88. Za natančno analizo zgodovine spomenikov je med drugim zanimiva tudi lokacija spomenika, ki je lahko bolj ali manj središčna. V mestih, kakršno je Trst, so v preteklosti in danes za najeminentnejše točke veljali najprome-
tnejši trgi v središču mesta. Vnovična postavitve spomenika cesarici Elizabeti v letu 1997 najbrž ne bi povzročila toliko nasprotovanja in razpravljanj, če bi se odločili spomenik postaviti v zakotnejšem delu mesta, ne pa v središču.

⁴¹ *Štajerc*, 12. 2. 1913.

⁴² *Zvonček*, 1. 1. 1913.

⁴³ *Edinost*, 18. 12. 1912.

Spomenik cesarici Elizabeti danes (Foto: Daša Ličen)

Sociale), sicer velikokrat označena kot neofašistična, in združenje Slovencev. Tako so ga vnovič postavili 5. oktobra 1997 na Trgu Svobode (*Piazza Libertà*), kjer je nekoč stal Spomenik predanosti (Avstriji), zelo blizu izvorni lokaciji. Ob tem dogodku je igral orkester, plesala pa baletka iz milanske Scale. V letu 2000 je miramarski grad gostil cesarici Elizabeti posvečeno razstavo, s čimer so Sissi še močnejše vtisnili v tržaški spomin. Sancin pravi, da se je leta 2001 znova govorilo o prestavitvi spomenika v park Miramare, vendar do tega zaradi številnih nasprotovanj ni prišlo.⁴⁸ Občasno se tudi danes ob tem spomeniku odvijajo avstronostalgичne kome-moracije; tako se je, na primer, 30. septembra 2015 delegacija Kluba tržaških turistov (*Club Touristi Triestini*) na tem mestu spomnila 633. obletnice tržaške podreditve Avstriji.

Sklep

»Serbi Dio l'Austriaco Regno, guardi il nostro Imperator« ali v slovenski različici »Bog ohrani, Bog obvari nam cesarja, Avstrijo« so začetni ver-

zi himne nekdanjega Avstrijskega cesarstva ali v italijanščini *Serbidiole*, ki je letos 12. maja odmevala po tržaški terezijanski četrti. Na predvečer 300. obletnice rojstva Marije Terezije je ob Velikem kanalu, ki bo morda prav kmalu Veliki kanal Marije Terezije, nastopil pihalni orkester Refolo, sicer znan po nastopih v Avstriji in »multietničnem repertoarju«.⁴⁹ Ob tej priložnosti so spomin na cesarico obeležili tudi tako, da so vsem njenim tržaškim soimenjakinjam podarili vrtnico. Ime Marija Terezija oziroma Maria Teresa naj bi bilo namreč med Tržačankami precej razširjeno. Ob tej priložnosti je bilo moč videti tudi uniforme nekdanje Avstro-Ogrske vojske in mornarice, predstavilo se je kulturno društvo Maria Theresia, v Primorskem dnevniku pa so na ta dan v napovedi dogodkov zapisali, da Mariji Tereziji »Trst dolguje dejansko vse«.⁵⁰ V članku omenjene restitucije spomenikov potemtakem nikakor niso osamljeni primeri t. i. »črno-žolte nostalgije«, temveč jih s pomočjo etnografske metode, a tudi preprostega sprehoda po

⁴⁸ *Ibid.* 88.

⁴⁹ Več o pihalnem orkestru Refolo tukaj: <http://www.bandarefolo.it/storia.htm> (23. 5. 2017).

⁵⁰ *Primorski dnevnik*, 12. 5. 2017.

mestu, lahko opazimo na vsakem koraku. V nedavnem nostalgичnem obratu lahko zasledujemo spreminjajoče se identifikacije Tržačanov. Obenem pa ne smemo spregledati marketinške dimenzije tega obrata k Srednji Evropi oziroma Evropi kot taki. Trst se namreč dandanes v marketinških kampanjah predstavlja predvsem kot srednjeevropska destinacija, kot »mittelevropski« talilni lonec.

V zadnjih letih znova postavljeni tržaški spomeniki in komemoracijske dinamike, ki jih spremljajo, torej poudarjajo imperialni oziroma emprialni Trst, kateremu je po razširjenih predstavah inherentna kozmopolitskost. Težnje po kulturni homogenizaciji, ki jih podpira kolektivni spomin, torej niso zgolj nacionalne, temveč so lahko tudi lokalni izrazi nostalgичne imperialne pripadnosti in lojalnosti. Navzlic temu, da ima sodobna nostalgija po imperiju povsem drugačne temelje kot nekdanja vdanost monarhiji, lahko govorimo tudi o sobivanju dveh ideologij: nacionalizma z antinacionalizmom oziroma naklonjenostjo habsburškemu imperiju.

Tako danes v Trstu sobivata na eni strani kult julijskih prostovoljcev, ki so se med prvo svetovno vojno borili na strani Italije, na drugi strani pa kult Franca Jožefa I. Živ je tudi spomin na atentatorja Guglielma Oberdana, ki ima v mestu svoj muzej, obenem pa je bil spomenik cesarice Elizabete vrnjen na trg, kjer je stal že pred odstranitvijo. Leta 2004 so ob 50-letnici »vrnitve« Trsta Italiji v neposredni bližini pomola *Audace* postavili spomenik bersaljerjem in tržaškim dekletom (*Monumento dei Bersaglieri e delle Ragazze di Trieste*); gre za spomenik, ki opominja na dogodke novembra 1918, ko so v Trst pripluli italijanski vojaki. Ob vsem tem pa si tržaški avstronostalgiki prizadevajo v tržaški spomin vklesati še osrednjo avstrijsko monarhinjo Marijo Terezijo.⁵¹ Ta *nebeneinander* (drugo ob drugem) po Ari in Magrisu⁵² ni sinteza, temveč jukstapozicija ireduktibilnih nasprotij in heterogenosti, ki jo seveda zaznavamo tudi na individualni ravni.⁵³ Ta kompleksnost kliče po analizi, ki imperija ne bi kar

samoumevno dojemala kot predhodnika nacionalne države.⁵⁴ Veliko bolj smiselno kot o koherentnih in stabilnih kolektivnih entitetah, je torej govoriti o nikoli dokončnih procesih kategorizacije.⁵⁵ In prav zaradi tega je, na primer, v primeru odsotnosti lojalnosti imperiju prenačljeno že kar takoj sklepati o podpori nacionalni ureditvi – obe lahko namreč delujeta veliko bolj sočasno in skladno, kakor se zdi na prvi pogled.

Viri in literatura

Viri

- Soča, 1889, št. 13.
 Slovenec, 1889, št. 72.
 Edinost, 1894, št. 130.
 Edinost, 1912, št. 352.
 L'Indipendente, 1912, št. 291.
 Štajerc, 1913, št. 2.
 Zvonček, 1913, št. 1.
 Rete Civica, *Dopo novant'anni ritorna in Piazza Venezia la statua dell'arciduca Massimiliano d'Asburgo*, 2008. http://retcecivica.trieste.it/new/Default.asp?tabella_padre=sezioni&ids=12&tipo=-&pagina=cstampa_leggi.asp&comunicato=3116/ (18. 9. 2016).
 A Trieste, *Riposizionamento della Statua di Massimiliano d'Asburgo*, 2008. <http://www.atrieste.eu/Forum3/viewtopic.php?f=50&t=3733/> (18. 9. 2016).
 Žerjal Ivan, Veliki kanal Marije Terezije je (za zdaj začasna) stvarnost. *Primorski dnevnik*, 12. 5. 2017, str. 4.

Literatura

- Ara, Angelo; Claudio Magris: *Trst, obmejna identiteta*. Ljubljana: Študentska založba, 2001.
 Ballinger, Pamela: Imperial Nostalgia: Mythologizing Habsburg Trieste. *Journal of Modern Italian Studies* 8, 2003, št. 1, str. 84-101.
 Baskar, Bojan: *Dvoumni Mediteran*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko:

⁵¹ V ta namen je bil že oblikovan komite, ki skuša dodatno podporo in finančna sredstva zbrati tudi s pomočjo svoje Facebook strani: https://www.facebook.com/monumento.mariateresa/?hc_ref=PAGES_TIMELINE (22. 5. 2017).

⁵² Ara, Magris, *Trst*.

⁵³ Baskar, *Dvoumni Mediteran*, 92.

⁵⁴ Judson, *The Habsburg Empire*.

⁵⁵ Brubaker, *Ethnicity without Groups*.

- Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, 2002.
- Baskar, Bojan: *Nacionalna identiteta kot imperialna zapuščina: uvod v slovensko etnomitologijo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2015.
- Brubaker, Roger: *Ethnicity without Groups*. Cambridge: Harvard University Press, 2004.
- Colangelo, Marta (ur.): *Memorie diverse: Tre generazioni sul confine italo-sloveno di Trieste ricordano il XX secolo*. Trst: Lint, 2000.
- Colombino, Annalisa Multiculturalism and time in Trieste: Place-marketing Images and Residents' Perceptions of a Multicultural City. *Social & Cultural Geography* 10, 2009, št. 3, str. 279-297.
- Cvelfar, Bojan: 1997 Naj pokaže Celje svojo nemško kov! Odkritje spomenika cesarju Jožefu II. leta 1882 v Celju. *Kronika* 45, 1997, št. 1-2, str. 78-82.
- Griffante, Andrea: Between Empire and Nation State. Urban Space and Conflicting Memories in Trieste (19th-Early 20th Century). *Journal of Architecture and Urbanism* 39, 2015, št. 1, str. 17-27.
- Halbwachs, Maurice: *Kolektivni spomin*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2001.
- Hametz, Laura: Presnitz in the Piazza: Habsburg Nostalgia in Trieste. *Journal of Austrian Studies* 47, 2014, št. 2, str. 131-154.
- Hroch, Miroslav: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpokladky utváření moderních evropských národu*. Praga: Sociologické nakladatelství, 2009.
- Jezernik, Božidar: *Mesto brez spomina. Javni spomeniki v Ljubljani*. Modrijan: Ljubljana, 2015.
- Judson, Pieter: *The Habsburg Empire: A New History*. Cambridge and London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2016.
- Klabjan, Borut: Nation and Commemoration in the Adriatic. The Commemoration of the Italian Unknown Soldier in a Multinational Area: The Case of the Former Austrian Litoral. *Acta Histriae* 18, 2010, št. 3, str. 399-424.
- Klabjan, Borut: Nacionalizacija kulturne krajine severnega Jadrana na začetku 20. stoletja: primer Verdijevega spomenika v Trstu. *Acta Histriae* 23, 2015, št. 1, str. 113-130.
- Kramberger, Taja, Drago Braco Rotar: *Misliti družbo, ki (se) sama ne misli*. Ljubljana: Sophia, 2010.
- Noiriel, Gérard: Zgodovina, memorija, državljski angažma. *Monitor ZSA*, 10, 2008, št. 1-2, str. 373-377.
- Paces, Cynthia, Nancy M. Wingfield: The Sacred and the Profane. Religion and Nationalism in the Bohemian Lands, 1880-1920. *Constructing Nationalities in East Central Europe* (ur. Pieter Judson, Marsha Rozenblit). New York: Berghahn Books, 2015, str. 107-125.
- Rakovec, Andreja: Komu so Mariborčani postavljali spomenike? Spomeniki znanih osebnosti v Mariboru. *Maribor in Mariborčani* (ur. Maja Godina Golija). Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2015, str. 181-202.
- Sancin, Pier Paolo: *Trieste: una città senza monumenti*. Trst: Luglio, 2009.
- Waley, Paul: Introducing Trieste: A Cosmopolitan City? *Social & Cultural Geography* 10, 2009, št. 3, str. 243-256.
- Zwitter, Fran: The Slovenes in the Habsburg Monarchy. *Austrian History Yearbook* 3, 1967, št. 2, str. 159-188.

Zusammenfassung

ZWISCHEN KAISERTUM, NATION UND NOSTALGISCHEN VISIONEN?

Die Errichtung und Entfernung von Denkmälern im habsburgischen Triest

Der Beitrag beleuchtet die Vergangenheit und Gegenwart einiger Denkmäler, die seit dem 16. und insbesondere dem 19. Jahrhundert in Triest errichtet wurden. Es handelt sich um Denkmäler, die zu Ehren von Mitgliedern der Familie Habsburg bzw. zu Ehren der Monarchie enthüllt wurden. Denkmäler werden in diesem Kontext als Artefakte der Erinnerung verstanden, die an und für sich niemals neutral sind, sondern spezifischen gesellschaftspolitischen Zielen dienen, weshalb ihre Geschichten den weiteren gesellschaftlichen Kontext ans Licht bringen können. Die Autorin konzentriert sich daher im Beitrag auf die Änderungen der gesellschaftlichen Kontexte, die die Rezeption der behandelten

Denkmäler maßgebend beeinflussen. Vor allem der Aufschwung nationaler Bewegungen seit der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts schrieb den habsburgischen Denkmälern neue Bedeutungskonnotationen zu. Als Triest nach dem Ersten Weltkrieg Teil Italiens wurde, verschwanden die dynastischen Denkmäler aus der Triester Stadtlandschaft. Sie kehrten jedoch in den letzten Jahrzehnten zusammen mit der Nostalgie nach dem Habsburger Imperium zurück.

Unter den dargestellten Denkmälern finden sich zwei besonders aussagekräftige Beispiele, und zwar das im Jahr 1875 errichtete Denkmal für Ferdinand Maximilian, den Bruder des Kaisers, sowie das 1912 errichtete Denkmal für Kaiserin Elisabeth. Das Triester politische Klima war während der Errichtung des letzteren bereits sehr ungünstig, denn die Uneinigkeiten zwischen den Loyalisten und den Nationalisten waren in den Jahrzehnten vor dem Krieg immer stärker. Daher ist es interessant, dass beide erwähnten Denkmäler in der unmittelbaren Nähe von irredentistischen Denkmälern errichtet wurden, die seit dem späten 19. Jahrhundert das urbane Antlitz von Triest ebenfalls zu prägen begannen. Nach dem Ersten Weltkrieg änderte sich die Lage natürlich, die Denkmäler für Elisabeth und Ferdinand Maximilian wurden entfernt und die habsburgische Vergangenheit vergessen. Triest sollte zur italienischsten Stadt des Landes werden, was sich nun auch viel eindeutiger im Raum widerspiegelte.

Initiativen zur Neuerrichtung der erwähnten zwei Denkmäler kamen in den 1980er Jahren auf, wurden in den 1990er Jahren immer stärker und waren schließlich auch erfolgreich. Seit 1997 kann man im Stadtzentrum wieder ein Denkmal für Kaiserin Elisabeth bestaunen, seit 2008 auch ein Denkmal für Ferdinand Maximilian. Die gesellschaftspolitischen Veränderungen, die durch die Errichtungen und Entfernungen dieser und anderer Denkmäler symbolisiert werden, bezeugen eine tiefe Nostalgie nach dem Habsburger Imperium, die heute in Triest verbreitet ist. Den nationalen Bildern, nach denen Triest nur slowenisch oder italienisch sein kann, steht also in den letzten Jahrzehnten die Idee eines kosmopolitischen Triest gegenüber. Gemäß diesen weltoffeneren Interpretationen ist die wahre Identität von Triest inklusiv,

tolerant, vielfältig, kurz gesagt „kosmopolitisch“, und hat ihre Wurzeln eben in der Zeit der Herrschaft der Habsburger. Eine solche Nostalgie trägt heute auch vorteilhaft zum Triester Kulturangebot und zu städtischen Vermarktungsstrategien bei.

Schlagwörter: Denkmäler, Triest, Österreichisches Kaisertum.